

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК ОСНОВА ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Наталія УЙСІМБАЄВА (Кіровоград)

В статті розглядається значення самостійної роботи у підготовці сучасного, творчого, конкурентоспроможного педагога; наголошується на необхідності формування у майбутніх педагогів потреби в самоосвіті.

В статье рассматривается значение самостоятельной работы в процессе подготовки современного, творческого, конкурентоспособного педагога; акцентируется на необходимости формирования у будущих педагогов потребности в самообразовании.

Ключові слова: *самостійність самостійна робота, самостійна навчальна діяльність, активність, самостійна пізнавальна діяльність, самоосвіта.*

Постановка проблеми. В державних документах, що визначають розвиток національної освіти, підкреслюються, що головною метою навчання й виховання особистості є забезпечення умов для її творчої самореалізації.

Відповідно провідне місце відводиться самостійній роботі студентів у структурі навчального процесу сучасної вищої школи. Навчити студентів самостійно вчитися, опановувати нові знання, сформувати у них потребу в самоосвіті, розвинути здібності до високого рівня самоконтролю і самооцінки і є завданням, що стоять сьогодні перед педагогами вищої школи. Самостійна робота майбутніх вчителів та викладачів є важливою частиною процесу фахової підготовки.

За даними ЮНЕСКО, навчальний матеріал опрацьований власноручно, самостійно (індивідуально) за умови, що завдання виконується від його постанови до аналізу отриманих результатів засвоюється не менше ніж на 90% [1].

Важливим аспектом самостійної роботи є і те, що вона вирішує не тільки навчальні завдання, а також розв'язує проблеми саморозвитку і самовдосконалення студента.

Аналіз досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. В своїх дослідженнях І. Бочан наголошує на тому, що самостійна робота створює умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України у відповідності з власною ментальністю і світоглядом, формує особистість здатну навчатися впродовж життя, розвиваючи в собі природою закладені задатки, обдарування, нахили, інтереси, прагнення, допомагає особистості уникнути стереотипів і нав'язуваної системи знань [3].

На думку А. Болотова впровадження самостійної роботи сприяє формуванню філософії вільної людини, яка постійно перебуває у творчому пошуку, допомагає формувати у молодих фахівців прагнення до безперервної самореалізації, навичок постійного оновлення здобутих у вузі наукових знань, вміння швидко адаптуватися до змін, коригувати професійну діяльність [2].

У роботах В. Буряка, Н. Дайрі, Б. Єсіпова, П. Підкасистого, М. Піскунова, І. Харламова, Т. Шамової, Г. Щукіної та інших учених визначено суттєві ознаки самостійної роботи, подано її характеристику, запропоновано засоби формування вмінь самостійної навчальної діяльності тощо.

“Самостійність – це спрямованість особистості організовувати і реалізовувати свою діяльність без стороннього керівництва та допомоги” [5].

Значна частина дослідників при визначенні самостійної навчальної діяльності використовують поняття “самостійна робота” в загальному розумінні, не розділяючи ці категорії.

Дослідженню різних аспектів самостійної навчальної діяльності присвячена значна кількість наукових праць. Так під самостійною навчальною діяльністю мається на увазі спеціально організована діяльність студентів, спрямована на самостійне виконання навчальних завдань різних рівнів складності (І. Шайдур); різноманітні види індивідуальної та колективної навчальної діяльності студентів без прямого керівництва викладача, але під його контролем (С. Гончаренко, О. Новиков); діяльність на основі самоуправління студентів та системного опосередкованого управління з боку викладачів (М. Артюшина, Г. Романова).

Дидактичні умови організації самостійної навчальної діяльності

розглянуто у наукових працях С. Кустовського, І. Шимко.

Закономірності організації самостійної та самоосвітньої пізнавальної діяльності студентів визначено в працях Ю. Бабанського, В. Буряка, В. Козакова, О. Малихіна, П. Підкасистого. На думку науковців знання, отримані шляхом самостійного пошуку сприяють формуванню особистих поглядів, творчого підходу.

Мета статті: визначити значення та умови ефективної організації самостійної роботи під час підготовки майбутніх педагогічних працівників.

Викладення основного матеріалу. Організація самостійної навчальної роботи студентів сьогодні для навчального закладу є актуальною проблемою. Оскільки передати студентам весь обсяг професіональних знань для забезпечення професійної компетентності фахівця упродовж всієї його кар'єри неможливо. В сучасних умовах великого значення набуває здатність майбутнього фахівця до самоосвіти, що залежить від самостійності, як риси особистості. Ми виходимо з того, що самостійна робота студентів – це особлива форма навчальної діяльності, спрямована на формування самостійності студентів і засвоєння ними сукупності знань, вмінь, навичок, що здійснюються за умовами запровадження відповідної системи організації всіх видів навчальних занять.

Мета організації самостійної роботи студента – надати максимальну можливість для розвитку професійних якостей, творчої індивідуальності майбутнього фахівця, активізації розумової діяльності, формування потреби безперервного самостійного поповнення знань. Слід розглядати самостійну роботу як систему, що охоплює всі форми роботи вишу.

Організація самостійної роботи є ефективним засобом активізації творчої самостійності студентів. Самостійність і активність студентів тісно пов'язані оскільки самостійність – є вища форма активності, що визначається в характері і способах діяльності студентів.

Дидактичне значення самостійної роботи в професійній підготовці фахівців і розвитку їхніх інтелектуально-навчальних умінь:

1. У процесі самостійної роботи студенти набувають більш повних і глибоких знань, які характеризуються такими критеріями, як системність, оперативність, гнучкість і міцність знань.

2. Самостійна робота впливає на формування самостійності мислення і суджень. Студенти виробляють у собі здатність висловлювати власні думки з навчальних тем або інших теоретичних питань.

3. Самостійна робота відіграє важливу роль в удосконаленні таких професійно-важливих якостей особистості, як наполегливість, завзятість, цілеспрямованість [4].

Всі ці риси, які виробляються з часом в свою чергу впливають на підвищення ефективності самостійної роботи, а в подальшому – і на результативність самоосвітньої діяльності фахівця.

У відповідності з Національною доктриною розвитку освіти України в ХХІ столітті біля 50% навчальної роботи передається студентам вищих навчальних закладів на самостійну навчальну діяльність таким чином, самоосвіта, самостійна навчальна діяльність студентів виростає в соціальну

категорію [7].

Працюючи самостійно, студент змушений повсякчас передбачати і оцінювати як можливий результат, так і саме виконання завдання (прогностична функція самостійної роботи), адже вона формує самостійність не тільки як сукупність певних вмінь і навичок, а як риси характеру, яка відіграє істотну роль у структурі особистості сучасного студента.

Зміна концептуальної освіти й розширення функції самостійної роботи студентів не тільки веде до збільшення її обсягу і важливості, а й викликає зміну у взаємовідносинах між викладачем і студентом як рівноправними суб'єктами навчальної діяльності, тобто коригує всі психолого-педагогічні (організаційні, методичні) засоби забезпечення самостійної роботи студентів.

Під час організації самостійної роботи студентів слід враховувати їх особистісні характеристики, рівень розвитку особистості.

Організація самостійної пізнавальної діяльності студентів повинна ґрунтуватися на основних принципах організації навчання з урахуванням специфіки самостійної роботи:

1. Принцип свідомої навчально-пізнавальної діяльності. Самостійне навчання студентів, як і навчання взагалі, повинно будуватися на мотиваційній орієнтованості і спрямованості діяльності особистості. Теорія мотивації конкретизує знання про нерозривний зв'язок з однієї сторони мотиви зі свідомістю, а з іншого боку - мотиву з дією.

Мотивми самостійної навчальної діяльності студентів вищих навчальних закладів є:

а) Сучасний ринок праці, економічний простір України і світу потребують спеціалістів, здатних до професійного, мобільного, постійного, творчого, перспективного саморозвитку професіонала у відповідності до наукової думки.

б) Лише у самостійному, а не в імперативному, пізнавальному навчальному пошуку особистість реалізує свої творчі задатки, прагнення, інтереси самостійної навчальної діяльності стає чинником гуманізації української освіти в XXI столітті. Це полягає у звільненні учасників освітнього простору від таких негативів:

- від застою;
- від імперативності;
- від конформності [6].

Згідно проведених досліджень до педагогічних навчальних прикладів приходять навчатися особи, у яких мотивація до навчання недостатньо вагома. Одним з завдань організації самостійної пізнавальної діяльності є сформулювати спонукальні мотиви до навчання. Дати поштовх до розвитку таких якостей особистості, як самоорганізація, цілеспрямованість.

Основа самостійної роботи студентів – свідомий підхід студента до процесу навчання, тобто вищий ступінь мислення.

2. Принцип науковості навчання є досить важливим при організації самостійної пізнавальної діяльності студентів майбутніх фахівців. Застосування цього принципу зобов'язує викладача удосконалювати методику навчання, спираючись на наукові досягнення.

3. Принципи наочності навчання базуються на охопленні всіх сфер навчання (психомоторної, емоційної та пізнавальної) та на використанні всіх способів сприйняття інформації особою (слухового, зорового, тактильного, кінеестетичного) і повинен брати до уваги піраміду пізнання, тобто процент засвоєння знань залежно від виду навчальної діяльності.

4. Принцип системності і послідовності навчання вимагає певної схеми навчання, яка спирається на наявний досвід, знання, уявлення і навички. Комплекс знань, отриманий в процесі самостійного вивчення обов'язково повинен використовуватися. Використання принципу послідовності співпадає і з поступовим розвитком особистості. Студента необхідно навчити працювати з літературою, отримувати знання самостійно, застосовувати їх.

5. Принцип зв'язку з практичною діяльністю у професійному майбутньому. Цей принцип віддзеркалює зв'язок навчання студентів зі специфікою майбутньої професійної діяльності. Саме врахування цього принципу під час організації самостійної пізнавальної діяльності є вирішальним в формуванні соціально-професійної зрілості майбутнього фахівця та формуванні у особистості таких її складових, як соціальна активність, соціальне самовизначення. Самостійна робота студентів дає можливість наблизити навчальну діяльність до майбутньої професії через системи типових завдань зі спеціальності та з конкретної дисципліни, тобто реалізувати професіоналізацію навчання.

Аналізуючи досвід роботи щодо організації самостійної роботи студентів Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка можна скласти поетапну схему наукової організації самостійної роботи студентів і поступовий перехід від репродуктивного до творчого змісту самостійної пізнавальної діяльності студентів. На початку визначається час і трудомісткість самостійної роботи студентів. Наступним етапом є нормування самостійної роботи студентів, а саме вивчення нормативного бюджету часу; розробка і впровадження заходів щодо зниження трудомісткості. Третім етапом є планування самостійної роботи студентів. На наступному етапі створюється методичне забезпечення самостійної роботи. Останнім етапом є контроль самостійної роботи.

Самостійна робота студентів в університеті регламентується "Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України". Положення про організацію навчального процесу передбачено, що навчальний час, відведений для самостійної роботи студентів становить не менше 1/3 загального обсягу навчального процесу, відведеного студенту для вивчення конкретної дисципліни.

Зрозуміло, що цей обсяг самостійної роботи є обов'язковим, але педагогічний колектив ставить за мету, щоб студент по мірі зростання його рівня знань, свідомості самостійно збільшував час самостійної роботи з метою самовдосконалення та професійного зростання.

Головне – системність роботи та цілісність знань. Викладач не повинен намагатись надати в лекції все більшої кількості інформації, а віддавати пріоритет самоосвіті, розширенню світогляду студентів. Необхідно по можливості враховувати особистісні потреби, інтереси та відповідний вибір

направлення самоосвіти. Слід показати чисельність знань, їх невичерпність, пробудити зацікавленість студентів до знань, сформувати їх мотивацію до самоосвіти.

Розвиток самостійності студентів ґрунтується на їхніх вікових та психологічних особливостях. Це обґрунтовує необхідність поділу самостійної роботи на три етапи: самостійно-репродуктивний; репродуктивно-критичний; критично-креативний [5, с. 14].

На самостійно-репродуктивному етапі студенти тільки розпочинають учитися самостійно працювати, це поки що відтворення всього прочитаного, почутого чи побаченого, конспектування прочитаного, написання рефератів, виготовлення унаочнення.

На репродуктивно-критичному етапі у студентів формуються не лише міцні навички вільного володіння набутими знаннями і способи оперування ними, а й здатність критично оцінювати відтворюване, дійти певних висновків, застосовувати знання на практиці.

Третій етап, що завершує формування самостійності студента -критично-творчий, – на якому студент повинен творчо застосовувати здобуті знання, уміння, навички, проявляти креативність у вирішенні запропонованих завдань. На цьому етапі О. В. Молчанюк пропонує використовувати проблемні, проектні, особистісно-орієнтовні, когнітивно-евристичні, креативні, арт-технології, що вимагають від студента знання педагогіки, психології, методики викладання, обізнаності з інноваційними технологіями.

Організація самостійної роботи має системний характер на протязі всього часу навчання студентів і включає:

- самостійну роботу під час аудиторних занять яка передбачає самостійне опрацювання та осмислення теоретичного матеріалу в аудиторії під керівництвом викладача;
- виконання завдань винесених на самостійне опрацювання згідно навчальної програми (виконання практичних робіт, рефератів для семінару, підготовка виступів, виконання індивідуальних завдань та ін.);
- самостійну роботу пов'язану з написанням курсової роботи;
- самостійну роботу протягом проходження безвіддільної, навчальної та педагогічної практики і написання звітів по практиці;
- участь у науково-дослідницькій роботі.

Зміст завдань для самостійної роботи залежить від матеріалу, який винесено для самостійної роботи. Основним завданням викладачів кафедри педагогіки та освітнього менеджменту під час організації самостійної навчальної діяльності студентів є поступово навчити студентів працювати самостійно, раціонально організовувати свою самостійну роботу, допомогти оволодіти технологією пізнавальної діяльності. Завдання викладача полягає у тому, щоб відібрати з існуючих форм та методів самостійної роботи найбільш результативні в кожній конкретній ситуації, тобто такі, які б відповідали індивідуальним можливостям студента з урахуванням бюджетного часу, відповідати специфіці навчального матеріалу.

Поступово завдання ускладнюються і самостійна робота носить реконструктивний характер. Наприклад, вирішуються педагогічні ситуації,

пишуться реферати, складаються аналізи уроків і т.п. Кожен студент виконує індивідуальне творче завдання.

Особливе значення має самостійна робота студентів в період підготовки до семінарських занять, оскільки вона передбачає великий обсяг самостійності кожного студента в навчально-пізнавальній діяльності.

Одним із шляхів підвищення творчості самостійної роботи є участь студентів в роботі наукових гуртків. Збір і обробка матеріалів, підготовка доповідей активізує самостійну роботу студентів, дозволяє виявити їх творчий потенціал, стимулює інтерес до дисциплін, які вивчаються. Наукова діяльність студентів має певні особливості пов'язані із специфікою навчального процесу, але саме її можна вважати вищим щаблем в розвитку творчості студента, соціально-професійній активності. Залучення студентів до науково-дослідницької роботи дозволяє сформувати такі якості як допитливість, спостережливість, ініціативність, почуття нового, відповідальність, зацікавленість у справі, комунікабельність які ґрунтуються на професійних знаннях. Участь студентів в науково-дослідницькій роботі привчає студентів до самостійності, формує у них вміння застосовувати отримані знання для вирішення конкретних завдань, вільно орієнтуватися в літературі, як в фаховій, так і з різних галузей науки, узагальнювати отриману інформацію, а також виховувати у себе цілеспрямованість, організованість.

На старших курсах рівень свідомості студентів значно підвищується. Вони надають самостійній роботі більшого значення. Тому в цей період важливо враховувати індивідуальні особливості кожного студента, а відповідно і збільшити обсяг індивідуальних завдань.

Одним із напрямків цієї роботи є виконання курсових робіт, які є підсумком вивчення курсу "Педагогіка", і дозволяють студентам самостійно реалізувати отримані теоретичні знання і практичні навички. Велика увага приділяється розробці тем курсових робіт оскільки вони повинні викликати інтерес студентів, спонукати їх до творчості і мати професійну спрямованість. Збір і обробка матеріалів дослідних робіт активізує самостійну роботу, дозволяє виявити потенціал студента.

У формуванні креативності майбутніх учителів особливої продуктивності надає самостійна робота студентів із використанням Інтернет-ресурсів. Результатом такої роботи є мультимедійні презентації, самостійно створені моделі вивченої теми, вікторини, міні-фільми на задану проблему тощо.

Написання студентами звіту з педагогічної практики сприяє виявленню і реалізації їх творчих, професійних здібностей. Завдання звіту передбачають аналіз навчально-виховної діяльності школи – бази практики, розробку пропозицій щодо покращання виховної діяльності, потребують від студента акумулювання отриманих під час навчання знань. Ця робота дозволяє підготувати студентів до пошуку шляхів виходу зі складних педагогічних ситуацій, підготувати їх до практичної педагогічної діяльності.

Висновки. Для майбутнього педагога важливим є не лише осмислення й засвоєння інформації, а й оволодіння протягом навчання способами її поглиблення і оновлення, творчого засвоєння. І тим самим, виконує самоосвітню функцію. Всі форми і види самостійної роботи повинні крім

навчальних задач вирішувати проблеми саморозвитку і самовдосконалення особистості, готувати її до майбутньої професійної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бойцов М.И. Повышение самостоятельной и творческой активности учащихся в обучении. Сборник трудов / М.И.Бойцов. – М.: Знание, 1992. – С.14-20.
2. Болотова А.К. Развитие самосознания личности: временный аспект / А.К.Болотова // Вопросы психологии. – 2006. – №2. – С.116-125.
3. Бочан І.О. Впровадження самостійної роботи студентів як важливого чинника формування особистісного орієнтованої системи навчання / І.О.Бочан // Нові технології. Науково-методичний збірник. Спецвипуск. – 2003. – С.164-168.
4. Буряк В.К. Керування самостійною роботою студентів / В.К.Буряк // Вища школа. – 2001. – № 4-5. – С.48-52.
5. Буряк В.К., Кондрашова Л.В. Навчальна науково-дослідницька робота студентів / В.К.Буряк, Л.В.Кондрашова // Радянська школа. – 1990. – №11. – С.87- 91.
6. Вернавських К. Проблеми професійного становлення молоді на сучасному етапі ринкових перетворень / К.Вернавських // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 4. – С.109-115.
7. Державна Національна програма: Освіта (Україна ХХІ ст.). – К.: Райдуга, 1994. – 49с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Уйсімбаєва Наталія Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: дослідження проблем формування професійної компетентності майбутнього фахівця.